

STRESZCZENIE PRACY DOKTORSKIEJ

Autorka pracy: mgr Jasmine Al-Douri

Tytuł: Pokój nauczycielski. Społeczność nauczycieli w świecie rzeczywistym i wirtualnym

Promotor: prof. dr hab. Tomasz Szkudlarek

Promotor pomocniczy: dr Grzegorz Stunża

Dysertacja doktorska pod tytułem *Pokój nauczycielski. Społeczność nauczycieli w świecie rzeczywistym i wirtualnym* jest próbą wypełnienia luki w rozważaniach nad społecznością nauczycieli. Przeprowadzony przegląd literatury przedmiotu uwidoczniał, że w obszarze obejmującym wewnętrzną problematykę tej społeczności niewiele miejsca poświęcono na jakościowe badania etnograficzne, dotyczące relacji i interakcji oraz struktury wewnętrznej grupy, jak również rytuałów.

Przedmiotem moich badań stał się pokój nauczycielski, w całej swojej przestrzeni wraz z grupą pracujących w nim nauczycieli, a celem dociekań było dokładne poznanie miejsca – pokoju nauczycielskiego – oraz zachodzących tam relacji i rytuałów oraz hierarchii wewnątrz zamkniętej społeczności.

W pracy została zastosowana obserwacja uczestnicząca jako jakościowa metoda badawcza, której teoretyczne ramy wyznaczył rytuał interakcyjny, zwracający uwagę na dynamikę przebiegu interakcji społecznych i struktury panującej w grupie nauczycieli oraz wymiana symbolicznych znaczeń między aktorami społecznymi, jak również rytuały zachodzące w przestrzeni pokoju nauczycielskiego. Szczególnie skupiłam się na określonych i specyficznych interakcjach: nauczyciel – nauczyciel, nauczyciel przedmiotów ogólnokształcących – plastyk, nauczyciel – nauczyciel stażysta, nauczyciel – nowy nauczyciel. Badania skoncentrowano wokół rzeczywistej przestrzeni pokoju nauczycielskiego (relacje, interakcje, struktura grupy, hierarchia, dwuznaczności i sprzeczności). Materiał badawczy został wzbogacony o elementy wirtualnej przestrzeni pokoju nauczycielskiego z okresu nauki zdalnej.

Zgromadzony materiał stanowił podstawę do odpowiedzi na postawione pytania badawcze: Jak kształtuje się przestrzeń pokoju? Jakie są wejścia w przestrzeń? Jaką grupę zamkniętą stanowią nauczyciele? Jak wygląda granica przestrzeni pokoju? Czy następuje podział na sfery sacrum i profanum? Jaką wygląda struktura grupy nauczycieli w przestrzeni szkolnej, w pokoju nauczycielskim? Jakie interakcje zachodzą między nauczycielami? Jakie

rytuały obowiązują w pokoju? Kto podlega rytuałom? Jak wygląda przestrzeń pokoju? Czy są tam specjalne miejsca?

Opracowanie składa się z siedmiu rozdziałów, opatrzone jest wstępem oraz zakończeniem.

W rozdziale pierwszym zanalizowana została przestrzeń pokoju nauczycielskiego wraz z pracującymi w niej nauczycielami. W szczególności zwrócono uwagę na specyficzne zależności: nauczyciel – nauczyciel. Projekt badawczy realizowałam w paradygmacie badań jakościowych, korzystając z metod i narzędzi dostępnych w autoetnografii. Zbieranie danych w terenie odbywało się bezpośrednio przeze mnie – autorkę rozprawy – nauczycielkę plastyki w szkole. Badania etnograficzne prowadziłam w latach 2016-2021. Projekt badawczy objął instytucje edukacyjne publiczne i prywatne na różnych poziomach nauczania, w trzech dużych miastach Polski (Łódź, Warszawa, Gdańsk). Rozdział ten prezentuje przegląd dostępnej literatury i stanowi zwięzłą relację – prezentację dotychczasowych badań, określając ich stan w odniesieniu do opracowywanego zagadnienia i umożliwiając identyfikację obszarów badawczych. Przybliżyłam znaczenie terminów i pojęć ujętych w pracy oraz najnowsze osiągnięcia wraz z dyskusją w tym obszarze.

Rozdział drugi zawiera opis rytuału interakcyjnego wraz z przestrzenią rytualną. Model rytuału E. Goffmana stał się wzorcem badania interakcji w grupie, a proces komunikacji rytualnej, analizowany w ujęciu analizy transakcyjnej E. Berne'a, stał się inspiracją i tematem rozważania, analizy i opisu zależności w grupie.

Rozdział trzeci dotyczy obszaru sacrum – profanum, ujmuje zagadnienia dyskursu miejsca, ukazując je w ramach kulturowych oraz dookreśla i przybliża miejsce (według Marii Mendel, Yi-Fu Tuana i Aleksandra Nalaskowskiego).

W rozdziale czwartym podjęłam kwestię osoby nauczyciela plastyka w szkolnej rzeczywistości. Przeanalizowałam zagadnienia dotyczące praktyki edukacyjnej i nauczyciela w kulturze szkolnej. Zwróciłam uwagę na proces awansu zawodowego na przykładzie nauczyciela plastyki w szkolnej przestrzeni, jako spełnienie zawodowe w autoetnograficznych interpretacjach.

W rozdziale piątym zdefiniowałam miejsce i (nie)miejsce w odniesieniu do pokoju nauczycielskiego. Ukazałam narracje etnografa w zamkniętej przestrzeni, dotyczące wyjątkowych elementów pokoju nauczycielskiego na przykładach szkół publicznych i niepublicznych.

W rozdziale szóstym scharakteryzowałam zagadnienia rytuału interakcyjnego w przestrzeni wirtualnej. Nakreśliłam proces interakcji w pokoju nauczycielskim w świecie cyberprzestrzeni z uwzględnieniem struktury w organizacji szkolnej.

Siódmy rozdział stanowi próbę określenia wyznaczania granicy przestrzeni, nawiązując do rytuałów oraz obrzędów przejścia (fr. *rites de passage*) według koncepcji Arnolda Van Gennepa.

Część teoretyczna bogata jest we fragmenty zapisów z *Dziennika badacza*. *Dziennik* i jego zapisy ukazują przestrzeń zamkniętej grupy, są potwierdzeniem empirycznym do teoretycznych założeń. Stanowią one potwierdzenie interakcji, relacji, transakcji jakie zachodzą w pokoju nauczycielskim. Są dokumentacją, zapisem przemyśleń i refleksji badacza o tej wyjątkowej zamkniętej przestrzeni. Dokładnie określają umiejscowienie plastyka w szkolnej rzeczywistości, ukazując miejsce w strukturze według hierarchii zamkniętej grupy. Każdy z rozdziałów teoretycznych w końcowej części zawiera własne narracje i interpretację badacza, plastyka. Przedstawione dokumenty wzbogacone zostały obrazem – fotografiami.

Rozdziały od piątego do siódmego są empiryczną częścią dysertacji. Przedstawiam w nich zamkniętą grupę nauczycieli na tle obrazu pokoju nauczycielskiego w rzeczywistej oraz w wirtualnej szkolnej przestrzeni. Struktura organizacyjna widoczna podczas spotkań grona pedagogicznego znajduje potwierdzenie w czasie spotkań online.

Wszystkie rozdziały, wyłączając pierwszy, zawierają osobiste zapisy badacza – etnografa – nauczyciela, który doświadcza wzajemnych relacji i interakcji, w trakcie procesu awansu zawodowego w szkolnej przestrzeni.

Kolorowa paleta obrazów i dokumentacji zapisana za pomocą fotografii, szkiców i zapisów w *Dzienniku badacza*, nawiązuje do dyskursu wokół analiz i interpretacji przestrzeni szkolnej.

Podsumowanie pracy doktorskiej skupia wszystkie aspekty i konteksty, skłaniając do refleksji nad przestrzenią pokoju nauczycielskiego. Kulturowe definiowanie miejsca stanowiło początek spojrzenia na przestrzeń w pokoju nauczycielskim i pozwoliło na wyodrębnienie miejsc i (nie)miejsc, rytuałów i granic przejścia oraz symboli sacrum i profanum.

Brak opracowań naukowych na temat wewnętrznych relacji w grupie nauczycieli oraz przestrzeni pokoju nauczycielskiego, jak również brak możliwości odwołania się do już przeprowadzonych badań, rozbudzał zaciekawienie, skłaniając do eksplorowania nieprzetartego i nieodkrytego szlaku naukowych poszukiwań.

Niniejsza praca, dzięki przyjętym założeniom oraz metodyce, umożliwia uchwycenie tego, co niemożliwe i niedostrzegalne w zamkniętej przestrzeni pokoju nauczycielskiego.

Sądzę, że zgromadzone przeze mnie dane empiryczne poszerzą kontekst społeczno-kulturowy i w pewnym stopniu przybliżą relacje, interakcje, strukturę i rytuały panujące w społeczności nauczycielskiej. Staną się inspiracją dla badaczy do poznania i eksploracji zależności, funkcjonujących relacji i interakcji w podgrupach, które są częścią zamkniętej grupy nauczycieli.

Słowa kluczowe

pokój nauczycielski, społeczność nauczycieli, miejsce, sacrum, profanum, struktura, grupa społeczna, hierarchia, szkoła, awans zawodowy nauczyciela, etnografia, plastyk, nauczyciel przedmiotów artystycznych, interakcje, relacje, drzwi, miejsce, stół, krzesło, przestrzeń zamknięta, wirtualny świat szkoły, struktura grupy.

SUMMARY OF DOCTORAL THESIS

Author of the thesis: Jasmine Al-Douri, M.Sc.

Title: The Teachers' Room. Teachers' community in the real and virtual world

Supervisor: Prof. Dr. Tomasz Szkudlarek

Associate Supervisor: Dr. Grzegorz Stunża

The doctoral dissertation entitled *The Teachers' Room. The Teachers' Community in the Real and Virtual World* is an attempt to fill a gap in the consideration of the teachers' community. A review of the literature on the subject made it apparent that in the area covering the internal issues of this community, little space has been devoted to qualitative ethnographic research on relationships and interactions and the internal structure of the group, as well as to the study of the rituals that organise this group.

The subject of my research became the teachers' room, in its entirety, together with the group of teachers working in it, and the aim of the inquiry was to gain a thorough understanding of the place - the teachers' room - and the relationships and rituals and hierarchies taking place there within the closed community.

The study used participant observation as a qualitative research method, whose theoretical framework was set by the concept of interactional ritual, which pays attention to the dynamics of the course of social interaction and structure prevailing in a group of teachers and the exchange of symbolic meanings between social actors, as well as the rituals taking place in the space of the teachers' room. In particular, I focused on specific and particular interactions: teacher-teacher, general education teacher-artist, teacher-intern, teacher-new teacher. The research was focused around the actual space of the teachers' room (relationships, interactions, group structure, hierarchy, ambiguities and contradictions). The research material was enriched with elements of the virtual space of the remote learning teacher's room.

The material collected formed the basis for answering the research questions posed: How is the space of the room shaped? What are the entrances to the space? What kind of closed group are the teachers? What does the boundary of the room space look like? Is there a division between the sacred and profane spheres? What is the structure of the group of teachers in the school space, the teachers' room? What interactions take place between the teachers? What rituals are in force in the room? Who is subject to the rituals? What does the room space look like? Are there special spaces?

The study consists of seven chapters, with an introduction and a conclusion.

The first chapter analyses the space of the teachers' room together with the teachers working in it. In particular, attention was paid to the specific relationships: teacher-teacher. I carried out the research project in a qualitative research paradigm, using the methods and tools available in autoethnography. Field data collection was carried out directly by me, the author of the dissertation, a school art teacher. I conducted the ethnographic research between 2016 and 2021. The research project covered public and private educational institutions at different levels of education, in three major Polish cities (Łódź, Warsaw, Gdańsk). This chapter presents a review of the available literature and provides a concise account - a presentation of the research to date, defining its status in relation to the issue under development and enabling the identification of research areas. I have introduced the meaning of the terms and concepts covered in the thesis and the latest developments with a discussion of the area.

The second chapter contains a description of the interactional ritual together with the ritual space. The ritual model of E. Goffman became the model for the study of group interaction, and the process of ritual communication, analysed in terms of E. Berne's transactional analysis, became the inspiration and theme for the consideration, analysis and description of group relationships.

The third chapter deals with the area of the sacred - the profane, capturing the issues of the discourse of place, showing it in a cultural framework and fleshing out and approximating place (according to Maria Mendel, Yi-Fu Tuan and Aleksandr Nalaskowski).

In the fourth chapter, I took up the question of the person of the art teacher in the school reality. I analysed issues concerning educational practice and the teacher in school culture. I paid attention to the process of professional advancement using the example of the art teacher in the school space as professional fulfilment in autoethnographic interpretations.

In chapter five, I defined place and (dis)place in relation to the teachers' room. I showed the ethnographer's narratives of enclosed space regarding the unique elements of the teachers' room using examples from public and non-public schools.

In chapter six, I characterised issues of interactional ritual in virtual space. I have outlined the process of interaction in the teachers' room in the cyberspace world, taking into account the structure in the school organisation.

The seventh chapter attempts to define the delimitation of space, referring to rituals and rites of passage (rites de passage) according to Arnold Van Gennep's concept.

The theoretical part is rich in excerpts from the researcher's diary entries. The diary and its records show the space of the closed group, they are empirical confirmation to the theoretical

assumptions. They provide confirmation of the interactions, relationships, transactions that take place in the staff room. They are a documentation, a record of the researcher's thoughts and reflections about this unique closed space. They accurately define the positioning of the playworker in the school reality, showing the place in the structure according to the hierarchy of the closed group. Each of the theoretical chapters in the final section contains the researcher's own narratives and interpretation of the visual artist. The documents presented are enriched with images - photographs.

Chapters five to seven are the empirical part of the dissertation. In them I present the closed group of teachers against the background of the image of the teachers' room in the real and in the virtual school space. The organisational structure evident in the meetings of the teaching group is confirmed in the online meetings.

All chapters, excluding the first one, contain personal records of the researcher-ethnographer-teacher experiencing the interactions and interrelationships, during the process of professional advancement in the school space.

The colourful palette of images and documentation recorded through photographs, sketches and entries in the researcher's Diary, relates to the discourse around the analyses and interpretations of school space.

The summary of the dissertation brings all aspects and contexts together, prompting a reflection on the space of the teachers' room. The cultural definition of place was the beginning of looking at the space in the teachers' room and made it possible to distinguish places and (non-)places, rituals and boundaries of passage and symbols of the sacred and profane.

The lack of scholarly studies on the internal relationships within the teachers' group and the teachers' room space, as well as the impossibility of referring to already conducted research, aroused curiosity, prompting the exploration of the untrodden and undiscovered path of scholarly inquiry.

This thesis, thanks to the assumptions made and the ethnographic methodology of participant observation, makes it possible to capture what is otherwise impossible and invisible in the closed space of the teachers' room. I believe that the empirical data I have collected will broaden the socio-cultural context for understanding the work of teachers and to some extent bring the relationships, interactions, structure and rituals prevailing in their community closer. They will inspire researchers to learn about and explore the relationships, functioning relationships and interactions within subgroups that are part of a closed group of teachers.

Keywords

teachers' room, teachers' community, place, sacred, profane, structure, social group, hierarchy, school, teacher's career advancement, ethnography, visual artist, art teacher, interactions, relationships, door, place, table, chair, enclosed space, virtual world of school, autoethnography